

**„TRANSPARENCY INTERNATIONAL“ LIETUVOS SKYRIAUS (TILS)
SIŪLYMAI 2022–2033 METŲ NACIONALINĖS DARBOTVARKĖS KORUPCIJOS PREVENCIJOS KLAUSIMAIS
2023–2025 METŲ PAŽANGOS VERTINIMO ATASKAITOS PROJEKTUI**

2026 m. birželio mėn. 17 d.

Specialiųjų tyrimų tarnybai kviečiant peržiūrėti Nacionalinės darbotvarkės korupcijos prevencijos klausimais (toliau – Darbotvarkė) 2023–2025 metų pažangos vertinimo ataskaitos projektą, „Transparency International“ Lietuvos skyrius (toliau – TILS) teikia šiuos pasiūlymus dėl korupcijos prevencijos stiprinimo.

TILS vadovaujasi požiūriu, kad Nacionalinė darbotvarkė korupcijos prevencijos klausimais 2022–2033 metams turėtų būti grindžiama siekiu „skaidrumas per patirtis“, o ją įgyvendinantys subjektai būtų skatinami:

- įtraukti savo bendruomenės ar įstaigos atstovus į antikorupcinių prioritetų nustatymą, priemonių juos įgyvendinti ir skaidrumo standartų kūrimą, pasirinkimą bei įgyvendinimą;
- siekti pamatuojamų ir įgyvendinamų rezultatų;
- reguliariai matuoti antikorupcinį pokytį organizacijų ir atskirų sektorių lygmenyje, prioritetą teikiant žmonių antikorupcinio elgesio pokyčio matavimui;
- antikorupcinį pokytį kurti skatinant gerųjų pavyzdžių bendruomenėse kūrimą ir tarpusavio organizacijų bendradarbiavimą ir dalijimąsi duomenimis;
- reguliariai rinkti, sisteminti ir skelbti duomenis, kiek finansinių ir žmogiškųjų išteklių organizacija skiria korupcijos prevencijai.

Remiantis STT atliktu pirmojo Darbotvarkės įgyvendinimo etapo vertinimu, išskirtos pagrindinės sritys, kuriose pokytis yra nepakankamas. TILS remiantis savo atliktomis apžvalgomis ir analizėmis (daugiau: transparency.lt/tyrimai/ ir transparency.lt/pranesimai-spaudai/) teikia konkrečius pasiūlymus kiekvienai iš jų.

- 1) Problema:** Elgsena keičiasi lėtai. Gyventojų pasirengimas pranešti apie korupciją ir kyšio davimo patirtis iš esmės nesikeičia, o dalis valstybės tarnautojų vis dar toleruoja kyšį kaip galimą problemų sprendimo būdą.

TILS siūlo:

- Elgseną pradėti keisti nuo mokyklos suolo ir skatinti mokyklas bei aukštojo mokslo įstaigas imtis akademinį sąžiningumą bei pilietinį ir finansinį raštingumą stiprinančių iniciatyvų (pvz., išbandyti sąžiningumo pasižadėjimus, dalyvaujamojo biudžeto iniciatyvas ir kt.), įtraukiant savo bendruomenės narius į šių priemonių kūrimą, periodiškai informuojant apie daromą pažangą arba jos stoką bei skiriant tam tikrą savo biudžeto dalį šioms iniciatyvoms.
- Stiprinti kokybišką gyventojų į(si)traukimą į sprendimų priėmimą išbandant bei tobulinant demokratinio ugdymo veiklas (dalyvaujamuosius biudžetus, piliečių asamblėjas ir kt.), sistemiškai rinkti informaciją ir duomenis apie jų įgyvendinimą bei gerąsias praktikas.
- Skatinti įstaigas siekti konkrečių ir pamatuojamų antikorupcinių tikslų, gerinant paslaugų kokybę bei renkant reprezentatyvius duomenis apie įstaigų veiklą, remiantis klientų grįžtamuosiu ryšiu.

- 2) Problema:** Sprendimų priėmimo atvirumas išlieka žemas. Tik nedidelė visuomenės dalis mano, kad sprendimai Lietuvoje priimami atvirai.

TILS siūlo:

- Susisteminti ir viešai skelbti visus teisės aktų svarstymo etapus ir juose dalyvavusius asmenis, visų pirma, ministerijų lygmenyje, sukuriant teisėkūros pėdsaką.
- Didinti politikos ir sprendimų priėmimo skaidrumą ir atvirumą politikams viešinant visus savo susitikimus su: (1) interesų grupėmis (asociacijomis, konfederacijomis, nevyriausybėmis, organizacijomis, paramos ir labdaros fondais ir kt.), (2) registruotais lobistais ir (3) susitikimus, kurių metu gaunami pasiūlymai, susiję su norminių teisės aktų priėmimu, pakeitimu ar panaikinimu savo oficialiose darbotvarkėse. Taip pat aiškiai nurodant, su kokios organizacijos atstovais, kur ir kada susitinkama, kokios jų pareigos, koks susitikimo tikslas ar tema bei aiškiai įvardijant, kokie klausimai aptariami susitikimo metu. Šiuos apibendrintus duomenis skelbti LR Seimo interneto svetainėje.
- Reguliariai skelbti duomenis apie išduotus ilgalaikius ir trumpalaikius leidimus į Seimą.
- Tobulinti Lobistinės veiklos įstatymą ir jo įgyvendinimą: (1) išplečiant lobisto sąvoką ir įtraukiant visas interesų grupes, kurios siekia daryti įtaką teisėkūrai, įskaitant nevyriausybines organizacijas, mokslo institucijas ir ekspertus; (2) skaidrių teisėkūros procesų deklaracijose pateikti pagrindinę informaciją apie daromą įtaką, pvz., atstovaujamus interesus, veiklai skiriamus finansinius ir žmogiškuosius išteklius, finansavimo šaltinius.
- Įgalinti lobistinės veiklos duomenis juos pateikiant patogiai ir interaktyviai, pavyzdžiui: (1) skelbti visus duomenis realiuoju laiku atvirų duomenų formatu; (2) visa tai viešinti naudojant oficialius juridinių asmenų pavadinimus iš Registrų centro siekiant užtikrinti aiškumą ir nuoseklumą; (3) duomenų analizei pritaikyti interaktyvius filtrus, tokius kaip, rikiavimą ir paiešką pagal institucijas, teisės aktus, užsakovus, naudos gavėjus, datą ir kitus kriterijus, tai leistų greitai ir paprastai suprasti, kas, kada ir koku tikslu siekia daryti įtaką teisės aktams; (4) susieti skaidrių teisėkūros procesų deklaracijas su Seimo, Vyriausybės ir ministerijų teisės aktų dokumentų elektroniniu ID numeriu.

- 3) Problema:** Žiniasklaidos skaidrumo stiprinimas išlieka aktualus. Nors plėtojami Viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų informacinės sistemos (VIRIS) funkcionalumai ir medijų rėmimo modelis, poveikis kol kas ribotas.

TILS siūlo:

- Apsvarstyti VIRIS sistemos tobulinimus. TILS atkreipia dėmesį, kad didelė dalis viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų (VIRS) nesiregistruoja sistemoje, nors už tai numatyta atsakomybė pagal Administracinių nusižengimų kodekso 136 straipsnį.
- Užtikrinti VIRIS sistemoje besiregistruojančių VIRS patikrą siekiant išvengti nepagrįstos prieigos prie jautrių registrų duomenų.

- 4) Problema:** Verslo skaidrumo standartų diegimo tvarumas dar turi būti stiprinamas.

TILS siūlo:

- Kurti grįžtamajam ryšiui palankią organizacinę kultūrą – vadovui (-ei) aiškiai bei viešai deklaruoti vidines įstaigos vertybes, skatinti abipusį pasitikėjimą.
- Stiprinti pranešėjų apsaugą privačiame sektoriuje: (1) sistemingai peržiūrėti pranešėjų apsaugos tendencijas ir taikomas korekcines priemones; (2) užtikrinti aiškų ir nuoseklų grįžtamąjį ryšį

pranešimą pateikusiam asmeniui siekiant stiprinti darbuotojų pasitikėjimą pranešėjų apsauga. Grįžtamasis ryšys turėtų apimti informaciją apie tyrimo eigą, planuojamus veiksmus, galimus rezultatus, taikomus terminus bei galimas pagalbos ir apsaugos priemones.

ATSIŽVELGIANT Į TAI, KAD DARBOTVARKĖ TĘSIS IKI 2033 M., TILS PAPILDOMAI TEIKIA ŠIUOS PASIŪLYMUS:

- **Užtikrinti aiškų ryšį tarp priemonių ir poveikio rodiklių.** Šiuo metu nėra aišku, kaip tam tikros Darbotvarkės įgyvendinimo plano priemonės prisideda prie numatytų poveikio rodiklių pasiekimo. Pavyzdžiui, kaip socialinė kampanija prisidės prie gydymo įstaigų, laikomų korumpuočiausiomis institucijomis, mažėjimu. Kaip ir mokymų ir juose dalyvavusių asmenų skaičius nenurodo, koks pokytis bus pasiektas.
- **Skirti didesnę dėmesį stambiajai korupcijai.** Darbotvarkės 2026–2029 m. įgyvendinimo plane stambiosios korupcijos prevencijai skiriamas minimalus dėmesys, nors valstybės keliama tikslai aiškiai rodo, kad tai turėtų būti vienas iš esminių prioritetų.
- **Siekti veiksmingesnės pinigų plovimo prevencijos.** Stiprinti pajėgumus, skirtus tirti plataus masto finansinius tyrimus, kurie leistų vykdyti veiksmingą pinigų plovimo prevenciją FinTech, įskaitant ir kriptą, sektoriuje. Užtikrinti tikslingą ir nuolatinį dalijimąsi duomenimis tarp už pinigų plovimo prevenciją šiuose sektoriuose atsakingų institucijų ir rinkos dalyvių, siekiant geriau suprasti pinigų plovimo mastą, susijusias rizikas ir geriau jas suvaldyti.
- **Apsvarstyti dirbtinio intelekto (DI) skaidrumo standarto įgyvendinimą Lietuvoje.** Susitarti dėl ir įgyvendinti dirbtinio intelekto skaidrumo standartą Lietuvoje. Dirbtinio intelekto skaidrumo standartas padėtų suprasti, kokiais tikslais ir kokius algoritminius įrankius naudoja viešojo sektoriaus institucijos. Kartu tai mažintų DI technologijų keliamas rizikas ir didintų jų suteikiamą naudą.